

МИЛОШ ВУЛЕВИЋ

ПУТОПИСНА ПРОЗА ДУШАНА КОСТИЋА

Путујем пут, и прашњав и жут - све више
лутам за морима топлим, у вјетрове, у кише.
Јер довољан је да ме опије облак далеки који,
друмови добри моји!...

Душан Костић

Једноставно кад му се јави “црвен мјесец над чемпресима”, кад му ласте зацвркућу *кроз снеге*, није могао да остане у завичајним просторима *слеђених њишина*, да остане *сам на Комовима*, већ би на *веселим крилима вјејра* кренуо на пут:

За облацима, кроз даљине...

А путовао је из најличнијих пјесничких побуда, путовао је за *прегршћу невиних росе*, прегршт звијезда... а са тих путовања доносио је прегршти записа, стихова; доносио је једну праву и читаву литературу.* Жеља за путовањем и сам пут су суштински мотиви Костићеве инспирације: и у сан и у снеге, слутње, душу - читаво његово биће усели се вјечити пјеснички немир да друмује са

* Писањем путописа почео је да се бави врло рано, још у првим послератним годинама. У почетку с времена на вријеме, објављивао их је у дневним листовима и часописима (“Борба”, “Књижевне новине” и др), а од 1951. постаје професионални репортер “Политике”, све до 1977. године. У том не баш кратком временском периоду настали су скоро сви његови путописи који су у међувремену или касније објављени у шест књига и то: “Крајеви и људи” 1954, “Градови у пролазу” 1958, “Градови, море, камен” 1965, “Импесије - виђења Херцег Новог” 1976, “Записи о људима” 1976. и “Путовања” 1979. О овом доста обимном и умјетнички успјелом Костићевом књижевном стварању писано је врло мало, или нимало, изузев неколико

облацима, да броди ријекама, планинским косама, превојима, с њежним шапатам звијезда у коси. Њега просто “неко зове” да крене у непознате и недокучиве даљине и тај тајанствени глас ахасверовштине не да мира нити починка.

Иако је тежња за промјеном простора била прије свега својствена многим умјетницима, поготову пјесницима, Костићева жеђ за даљинама је непоновљива и само њему својствена. Имао је своју концепцију и филозофију пута у животном и стваралачком смислу. Био је то частан пут човјека и пјесника који је широм отворио своје срце и душу за све што је било истинито, људско и прогресивно. На том његовом путу није било ни трунке колебања: у самој бити његовог интимног бића садржана је ничим ограничена, блага и велика љубав према човјеку, свијету уопште. Без сумње, волио је човјека, али исто тако и са истом љубављу волио је звијезде, вјетрове, ријеке, планине, касније и море, а изнад свега волио је друмове на којима је провео добар дио свог живота и на којима је већим дијелом настало његово књижевно стваралаштво.

Свакако, пут је централни мотив цјелокупног Костићевог опуса, али његова жудња за путем вјероватно потиче из његове велике и неслућене љубави према природи, што у великој мјери показују и ови његови путописи у којима је доста простора посветио њеним описима, љепотама, које је заволио још од првих несигурних корака по травнатом плавском сокаку.

Пејзажи му просто “заплијене очи, освоје душу” и тако са зјенама пуним сунца и неба пропутовао је од Бевђелије до Триглава по неколико пута и све је то описао са пуно тоpline и поезије, као да му је сваки тај крај био завичај. Подједнако је волио и са љубављу описивао родне му метохијске кише, мјесец над пространствима Пелагоније, љепоту војвођанске равнице, цетињски и херцеговачки камењар... шумадијски или не знам који или чији предио. Њега путника, пјесника свуд некако заплусне мај, дочекују прољећне кише и сунце иза облака; појаве се драга лица као из албума дјетињства.

Костић је пун одушевљења према природи, она је за њега храм, савршенство, хармонија, извор и исходиште цјелокупне његове инспирације, љубави, тоpline, поезије, мисли и идеја, филозофије. Он и не скрива своја велика осјећања, према природи, али се ипак не идентификује у потпуности с њом; његови описи нијесу само

узгредних и тачних запажања Драгана Јеремића. Иначе, поводом издања појединих књига било је приказа, али они нијесу могли да преживе границе дневних културно-књижевних, публицистичких потреба; мада и те Јеремићеве оцјене, примједбе, иако су у основи тачне, непотпуне су и односе се само на књигу “Импресије - виђења Херцег Новог”, гдје су објављене као предговор.

гола копија, дескрипција. Он сваком пејзажу утисне свој лик, печат, оплемени га, оживи и јаком творачком снагом преточи у ритам, боју, звук; заплусне га својом благом емоцијом, обавије копреном тајанствености, топлине, искреном и животом надахнутом поезијом.

Нарочито је то видљиво у првим његовим путописима које је писао из родног краја (“У сјенци Проклетија”, “Испод Комова”, “Плавски сутони”, “У граду завичајном” и др.), а за Костића је родни крај, како каже сам у једном свом интервјуу, објављеном у беранској “Слободи”, од Проклетија до Тиврана.

У овим текстовима, записима из завичаја нема ничег пасторалног, локалног, патетичног; зазвучи у њима, као и у његовим пјесмама, онај његов познати аутентични глас с Проклетија у којем миром и искреном замиришу шуме, траве, заискре у очима и души слике из раног дјетињства. Све некако између земље и неба добије благу пријемчиву пјесничку копрену кроз коју се бијеле сњегови, овце и облаци. Све га ту опија, заноси, надахњује, у тој лирској вертикали његова ријеч постаје дио природе, дио исконског таласања планина у простору и времену:

“Долазе и одлазе јата, ја слушам вјетрове, како невидљиво долијећу с планина и слушам неки шумор лишћа и трава и сањив шапат Златног вира - прегрштима бих да све захватим, да се умијем бистрим водама језера, да се напојим мирисне ове свјежине.

Заросише траве и звијезде. Замириса земља. Капље полако ноћ. Враћам се, ево, у пуну улицу андријевичку, махнувши Баљу на растанку. Ћутао је, слушао је...” (Андријевица, јула 1952. године).

У цитираном тексту, андријевичком ноктурну, да га тако назовемо, показан је широки сензибилитет, префињено чуло за исконско осјећање природе, њеног тајанства, тишине, самоће, њене туге, мира и вјечности... У овим и оваквим тренуцима, расположењима, настали су Костићеви најбољи стихови, пјесме, путописи. Ове текстове о родном крају писао је за своју душу, то је антејски додир са земљом, родном грудом; записи из “нотеса” дјелују и примају се као права поезија. Из дубине пејзажа чују се познати акорди и ритмови клавијатуре *слеђених тишина Виситора*.

Истина, у овим и другим његовим путописима, нарочито које је писао у почетним годинама, има доста репортерског, дневног, хроничарског, што није понекад могло да преживи потребе новинске вијести, али у већини случајева Костић је избјегавао да пише по задатку редакције, императива времена. Неспорно је да биљежење података, чињеница о послижератној изградњи и успјесима иде на уштрб књижевне вриједности текста, посебно његове цјеловитости, али ипак ти подаци посједују документарну вриједност о једном, по много чему специфичном и изузетном времену. Они су донекле вјерна слика послижератних друштвених прилика, илузија да се

раскине с вјековном заосталошћу, примитивизмом. То је вријеме кад су се с напором, али и с вјером и прегнућем рушили паланачки ћепенци, ограде, застарјела схватања, превладало провинцијско мртвило, апатија: то је вријеме кад се вјеровало да се одједном могу прекорачити изгубљени вјекови. У том погледу су карактеристични његови први путописи (“У граду прашине и будућности”, “Град на угљу”, “Нафта да потече” и други). Могуће да би аутор сада врло радо исправио своје записе, али они, такви какви су, свакако, носе у себи драж и патину једног давно минулог времена, начина мишљења, живљења, његове стварности, илузија и заблуда. Уосталом, овакви сегменти чине структуру Костићевог путописа богатијом, разноврснијом. Овакав начин писања био је присутан у ондашњим репортажама, путописима, новинским чланцима, чак и у књижевној периодици; као и многи други, Костић је вјеровао у та времена, писао о њима, али је снагом свог изузетног књижевног дара уобличавао те чињенице на једном вишем духовном и умјетничком нивоу, дајући свему један шири друштвено-политички и лични емотивни контекст.

Оквирни план многих Костићевих путописа чине описи природе који су по својој суштини, садржају, изразу ближи поезији неголи прози. Ови лирски пасуси могу се читати, доживљавати као засебне цјелине. Међутим, сасвим логично, он је усавршавао свој начин писања тако да у каснијим његовим путописима ови описи постају органски дио цјелине текста који постаје чвршћи, компактнији у композиционом, стилско-језичком и естетском погледу. Мада и даље, када описује природу, Костић задржава поетски тон који му је омогућавао да у потпуности изрази себе, своје дивљење, нарочито према љепотама југа, мора. Парадигматична је у том погледу његова књига путописа “Импресије - виђења Херцег Новог”, у којој је поред записа о појединим догађајима, људима, историјским споменицима, мјестима, објавио и неколико изванредних пјесама. На примјер, пјесма “Негдје” је амалгам путописних елемената и поезије. Пјесма се састоји од кратког и веома надахнутог лирског записа о Данилу Павичићу, илегалцу, партизану; текст је натопљен чежњом за прољећем, животом, вољеном дјевојком и на крају долази пјесма као дубља и већа истина те људске чежње за слободним простором, природом чије контрастиране слике су врло импресивне, веома сугестивне, тонови у њима су стишани, меки, једва чујни попут бријеста у листању, или кише по могрању. Укратко, пјесма је елегична, туга за човјеком, борцем, казана на један префињен, елегантан начин, својствен само великим пјесницима, писцима. А о морнару Спасићу написао је само пјесму (“Споменик Спасићу”) која речитије и више казује о њему и његовом подвигу него што би странице и странице биографских и других података. Права литература је синтеза живота.

Остале пјесме као прилози у овој јединственој књизи путописне прозе су исто сублимација виђеног, путописног, оне су цјеловит и комплексан утисак, лирска трансценденција једне већ оформљене књижевне стварности. Као и свака права поезија и ови Костићеви стихови својом сажетошћу, језгровитошћу импресије, оствареном естетском вриједношћу далеко надмашују своју почетну инспирацију, повод настанка. Пјесме су овдје тематски продужетак путописа, оне су његов епилог, односно поента, надградња у духовном и стваралачком виду; оне су настале стилско-језичким сажимањем, преобликовањем путописне књижевне стварности у свијет метафора богатим смислом и значењима.

У путопису (“Прича о једном возу”) иде ријеч о једном малом симпатичном, *џаравом возу*, о нерентабилности његовог необичног пута од Игала до Зеленике и обратно, који је, у неку руку, сметња за туризам тих градова. А у пјесми “Тај мали воз” је безмало живо биће, које хукће, брекће, просипа варнице, долазећи из једног минулог времена, чији је ритам кретања пјесник дочарао у својим стиховима честим ритмичко-синтаксичким измјенама.

Друга пјесма “Сат градски”, чврсто везана за свој извор, текст путописа (“Часовник над заливом”) омогућује да се провири у занатску радионицу писца, боље уоче нека од начела његове поетике, али ипак она више показује снагу пјесника који с лакоћом своја дневна запажања, опсервације, забиљешке, описе природе претвара у склад, хармонију, музику, у сложено и комплексно значење стиха. *И тај мали, џарави воз и градски мјерач времена* у заливу су метафоре човјековог неспоразума, раскорака у времену, па и у друштву. *Са њим џаравски* се чује послје дневне буке, у тишини, тада откуцава своје право вријеме или боље рећи невријеме.

Остале пјесме садржане у књизи *Castel nuovo, castel nuovo* (“Мамула”, “Дубрава”, “Карточ” и др.) које у стваралачком смислу исто продубљују путописе који им претходе; и у њима је имплицитно присутан онај универзални “мјерач времена” који је вјеродостојни показатељ Костићеве стилске и поетске префињености, велике стваралачке могућности.

Књига импресија о Херцег Новом по својој композицији, садржају је јединствена, у њој поред пјесама, о којима је било ријечи, налазе се илустрације новинара, путописца и сликара Зука Џумхура. Илустрације и читљиви текст, забиљешке, као саставни дио њиховог ликовног израза, у потпуности се уклапају у Костићево путописно казивање. Путописи, текстови садржани у књизи посједују стилску и језичку прозачност, лакоћу, благост пејзажа за коју су тематски везани, којим су инспирисани. Њихова тематска и књижевна повезаност чине ову књигу цјеловитом попут путописног или краћег лирског романа.

За Херцег Нови везани смо стиховима и школовањем владике Рада Томова, наше највеће светиње и величине. Костић се, као и увијек, с поштовањем и оданошћу присјети владике. Уводни путопис књиге насловиће његовим стихом (“Нови граде сједиш на крај мора”), а у путопису о Савини (“У манастиру Савини”) записаће податке о његовом школовању и завршиће га пјесмом (“Његошев пријекор”) која заслужује засебну и цјеловитију анализу; узгредно напомињемо колико су само инспиративно дјеловали Његошеви стихови на њега, Михаила Лалића, Радована Зоговића, Чеда Вуковића и друге писце нашег лимско-полимског краја.

Причу о Херцег Новом, његовој фасцинантној љепоти, дивним људима (код Костића има мало, или нимало, злих људи) путописац је испричао у једном даху, свакако, с љубављу и одушевљењем. Заувијек је заволио ово мјесто, враћао му се чешће с пером путописца и пјесника у руци, - све док се није коначно настанио у њему, истина, с вјечним зовом завичајних трава, језера... У сусрету с природним љепотама овог града и краја Костићу се отворе видици, чула за примање звука и боје, живота са тијесних херцегновских улица, канли-кула, шпањола окренутих сунцу и мору подједнако. Није ни чудо онда што су многи писци, пјесници, сликари радо посјећивали и настањивали се у њему за читав живот.

Костић је у овој књизи на врло лијеп књижеван начин казивао причу о Херцег Новом, његовом напретку и расту кроз вријеме, од Матавуљевог *Сјароџ Розојека* до модерног савременог града какав је данас. У прилозима ове књиге, путописима лирски говор и нарација нашли су свој прави спој, мјеру. Сажети у форми и изразу показали су да *пјесник* зна врло лијепо да казује, прича о људима и њиховим судбинама, што чини изузетну вриједност његове путописне прозе. Знао је Костић да прича и причао је врло сугестивно и упечатљиво, занимљиво и то о сликарима, морепловцима, борцима, дјеци из Бијеле, из Дома, која, како вели путописац, с рођењем “осјете чемер живота”. Врло импресивно, репортерски врло успјело представио је ликове Бепа из Херцег Новог, Вукоте из Игала, Мића Вавића, народног борца и пјесника, Луке Томановића, вајара и других. Све њих карактерише изузетна благост, људскост, љубав према човјеку и слободи. Њихов портрет, профил писац је створио без много уљешавања, дотјеривања, распричаности.

Нема сумње, Костић је знао да запази оно суштинско, битно за средину, људе у њој. Нашао је и прелистао *сјомен књиџу* у манастиру Савини у којој се налазе путописи великих имена југословенске књижевности, културе и политике од Сима Матавуља, Марка Цара, Лазе Костића, преко Љуба Стојановића, Ива Војновића до Светолика Ранковића, Алексе Шантића, Нушића, кучког војводе Марка Миљанова и Јована Цвијића. Ту су путописи књаза Николе, сина му Мирка, те бригадира Митра Мартиновића и Јанка Вукотића. То су

нека од наших славних имена, а поред њих шта је ту прошло и оставило, записало своје име, неко и некакав запис, броја се скоро не зна. Судајући према књизи, кроз манастир су прошли многи аустријски војсковође, генерали, те још и многи пјесници, књижевници, публицисти, научници, трговци, дипломате, политичари, путујући глумци, уходе и друге “феле” одсвуд и откуд. А из свега овога издвојио је податак који се запамти за, читав живот. Костић биљежи:

“Године 1860. 10. јула, уписао се у књигу књаз Данило Петровић, а двадесет дана касније убијен је у Прчању код Котора.”

Богати су Костићеви путописи разноврсним и занимљивим подацима, али он није на својим путовањима трагао за изузетним темама, мотивима, већ је био онако “загледан” у све, пејзаж и људе, свакодневицу која живот значи. Виђења Херцег Новог су најдубље и најцјеловитије његове путне импресије, то је литература која је у стилско-језичком естетском изразу и форми доведена до перфекције. Ова по свему необична књига, збирка путописа, једна је од најљепших и књижевно најуспјелијих узлета имагинације овог писца.

Сусрет Костића с морем, медитеранским поднебљем својеврстан је феномен и у неку руку парадокс: дијете и пјесник Проклетија стално је тежио к југу, а чезнуо за језером, завичајем и у том вјечном неспоразуму, пјесничком проклетству, настале су његове најуспјелије и најбоље пјесме.

То “скретање” к мору, *š'za za juž* била је присутна у његовим путописима још раније, а нарочито “из камене земље херцеговске”. У описима Мостара, Почитеља, Стоца и других знаменитих историјских мјеста суптилно је фиксирао тренутке саткане од полутонова, игре сјенки, прозрачности ваздуха, боја, игре галебова на сунцу у којој се осјећа близина мора, његовог безграничног простора. У овим и оваквим душевним расположењима кад је окренут природи, њеном исконском зову, снази, моћи њеној, тајанственој и недокучивој љепоти, Костић постиже свој највећи стваралачки домет. Описи природе су најрелевантнији слој структуре његовог путописа и поезије. У једном од својих путописа он и сам каже: “... Куд ћу ја са толиким подацима, студијама што ми их тутнуше другови у руке... можда сам овдје заволио облак, алеју платана”; можда је овдје осјетио и заувјек заволио “тиху пјесму равнице”. Пишући о Почитељу, он ће сасвим пјеснички искрено рећи да је највише мислио “на оне трешње поред Неретве, почитељске, и на велики празник њихов”.

Као и сви велики и прави путописци могао је да осјети како који крај дише својом душом, да му опипа било, ритам, доживи пејзаж, културу, историју, људе. Али приморски пејзаж, медитеранску климу и атмосферу, архитектуру ренесансних градова, ону чудну и

чаробну “симфонију камена и мора” као да је носио у себи од самог рођења. У путопису “Пиранска платна” биљежи и ово: “... Још се мој дух вије око Пирана као око нечега што ме је на вјеки вјеков освојило”. Описивао је море, сењске вјетрове и буре, као стари искусни морнар. Запазио је и доживио пјенушавост, свечану прозрачност приморских градова која долазе од обиља сунца, од контраста бијелог камена и мора. Волио је дух и дах ових градова, њихову раскошну архитектуру, градске капије, часовнике, сахат-куле, звонике и ферале. У сусрету с овим свједоцима историје, културе, његове рефлексије се односе на пролазност, тугу, а најчешће на неумитни ток времена. Са посебним афинитетом описивао је оно што носи патину времена, трагове и печат разних култура које су се на овим просторима укрштале и надопуњавале.

С посебном пажњом и љубављу портретисао је ликове које је сретао као чуваре на тим споменицима, усамљеним свјетионицима, градским часовницима. Костић је знао и умио да поприча са њима, имао је велико разумијевање за њихов необичан и несвакодневан посао, за њихову неограничену љубав према тим старинама, споменичким обиљежјима, које су они одржавали са пуно љубави, цијенећи њихову историјску, културну и умјетничку вриједност. Портретисао је људе с посебним акцентом на њихов приморски менталитет, отвореност, ширину, смисао за шалу, њихово ведро расположење - као и само небо над њима.

Те рушевине, споменике разних култура на приморју и у свим другим мјестима широм Југославије путописац није доживљавао само као историју, као љепоту, поезију давно минутих времена, већ је он у њима, њиховим катакомбама, рушевинама осјетио и њихову мемлу, пустош, немоћ, чемер и тугу, а изнад свега њихову сувишност под сунцем. У свој тој њиховој сувишности, заборављености и немоћи у садашњем времену, у њима је некако присутно прошло, историјско вријеме које опомиње на њихов некадашњи сјај и величину. Осјећање времена које се само слуги, наслућује, једна је од главних одлика Костићеве поетике; код њега, у његовим најбољим поетским остварењима имплицитно је присутна стална тежња да се продре у исконско, апсолутно вријеме, тежња која се реципира као поезија, легенда, као тихо умирање, нестајање у простору и времену.

Нијесу ни њему сва мјеста која је походио прирасла за срце, није он волио градове који немају своју физиономију, специфичност, архитектуру; умарала га је њихова досада, провинцијска учмалост, кафанчине, њихова безизлазност, бесперспективност. Тада и у таквим ситуацијама врло брзо је напуштао та мјеста, није биљежио много о њима, окретао би се природи, дајући себи одушка у њеним описима. Сваки пејзаж за њега је био занимљив, драг, за то му никад није недостајало надахнућа. Истини за вољу, зимски

пејзаж није волио и ријетко га је описивао, није имао око за њега, иако је у дјетињству доживио доста дугих и сњегопадних зима. По свом надахнућу, природи, менталитету, склоности он је пјесник сунца, прољећа, љетњих грмљавина... А волио је и јесен, али не касну као Војислав Илић, већ рану кад гора и воћњаци “почну жут жутјети - благо, тако благо”; кад има “пуно боја и тихе пјесме”.

Већина црногорских књижевника, исто као и Костић, била је окренута природи, пејзажу, чак и они који су били рођени у урбаној средини, као незаборавни и рано преминули приповједач Никола Лопичић - а за урбани простор нити су имали смисла нити воље. Костић је растао на травнатој плавском сокаку, ђаковао у Беранама са очима упртим небу, даљинама, али је за велико чудо посједовао смисао и за урбани простор. У сусрету с градовима знао је да уочи оно што је специфично за њихову архитектуру, изглед, нарочито је имао истанчан укус за градове који имају своју особеност, за старе и разрушене градове, гдје је историја оставила трагове многих култура. То су: Цетиње, Обод, Столац, Врање, Призрен, Херцег-Нови, Лесендро, Нови Пазар, Тетово и многи други. Архитектура и изглед Новог Пазара подсећају га на цвијет булку. Овим и оваквим градовима, мјестима прићи ће са пуно афинитета, љубави, креативности, завириће им у душу, осјетиће и завољеће њихов колорит, културу, историју.

Занимљив и привлачан је Костићев путопис за читање, нијесу то само литерарни и импресионистички доживљаји природе, него су они интересантни и по историјским, културним подацима, записима из наше прошлости, новије историје, из савременог живота, свакодневице. Временска присјећања односе се на далеку прошлост која се чак губи у тами времена, на национално ослободилачку историју, на предратно стање, рат и револуцију и на послератна збивања и догађања. Ови описи историјских и културних прилика нијесу сувопарно записивање података давно заборављених или добро познатих догађаја, већ је то надахнуто писање познатог пјесника који тим догађајима и чињеницама даје есејистичку, субјективну лирску димензију, виђену из његовог угла.

О Цетињу и његовој богатој и славној историји, владици Раду Томову написаће своје најљепше путописне странице. За њега је Цетиње град у који су се вјековима упирале очи, чекало отуд спасење, слобода. Интересантно је напоменути да су Михаило Лалић у својој књизи репортажа “Успут записано”, а много касније и Мирослав Ђуровић у својим путописима “Нигдје дома”, и Костић (у првој својој књизи путописне прозе “Крајеви и људи”) кренули на пут, у свијет, с Цетиња, са очима упртим у Ловћен, црногорски Олимп. “А изнад свега Ловћен, зид слободе, зид неспокоја”, записаће Костић.

Путописи Костићеви садрже пуно контраста између старог и новог, вјероватно због тога што су настајали на једној временској и историјској прекретници када је нестајало старо уступајући мјесто

новим временима, градовима. Свакако, Костић је, сасвим разумљиво, био на страни новог, на страни напретка, али се ипак најљепше осјећао у тим старим урбаним срединама из којих бије дах прошлости, историје. Записи о Бранковим Карловцима, о Сремчевом старом Нишу, о Калчи и његовим друговима, поготову записи о Бори и његовом Врању, чији је колорит осјетио као да је тамо рођен, бриљантни су есеји, нов приступ, виђење својих саплеменика по перу, души, поезији...

На улицама пожаревачким сјетиће се Ђуре Јакшића, његових животних странпутица, недаћа, посртања, отпора и бунта: сјетиће се на њима Светозара Марковића, његовог робијања; Васе Пелагића који је у овдашњем казамату “кости оставио”; Бранислава Нушића који је овдје по “протекцији” одробијао годину дана. Писао је о Виктору Цару Емину, Јовану Поповићу, свом саборцу по перу и идеји, и многим другим писцима, пјесницима, сликарима. Запис о Симониди је префињени лирски есеј о културним споменицима, црквама...

Записи овакве провенијенције, поред своје сазнајне вриједности, својеврсна су есејистика о многим релевантним темама наше културне и књижевне баштине. О свему овоме казивао је са надахнућем, али и са ерудицијом образованог човјека, високог интелектуалца.

Аподиктичка је чињеница да се Костић у својој путописној прози одушевљавао шумом лишћа, плуском кише, љепотом и архитектуром многих “капија”, капија времена, историје, књижевности, али се из самоће природе, мемле канли-кула враћао животу, жагору, улици, људима. Његов пјеснички ангажман је непобитан: он је пјесник живота и револуције. И у путописима, као и у пјесмама, посветио је доста простора револуцији и њеним племенитим и оданим ликовима.

Однос Костића према револуцији, Козари, Сутјесци... тема је за себе. То је читава литература која захтијева посебан третман, критички приступ. У путописима овакве тематике дао је галерију незаборавних ликова. Портретишући их, захватио је шири временски период, предратни, ратни и послератни. Писао је о револуционарима, њиховом робијању, илегалном раду, учешћу у револуцији, оданости револуцији и идеји, описао је шпанске борце, обичне борце, партизане, њихове патње, муке и јуначке погибије. Ти портрети људи који су чинили једно историјско вријеме, - племенита су и ненаметљива ријеч пјесника револуционара, борца, о својим друговима, саборцима, пријатељима по животу и идеји. Пишући о њима, окарактерисао их је живо, као људе од крви и меса, без много детаљисања, података; сликајући их, избјегао је безличност једног дијела савремене историографије, мемоаристике, у којима су у први план истицане бројке, подаци... Нормално, код Костића путописца и пјесника је обратно; он је у својој књизи путописа “Записи о људима” (Културно-просвјетна заједница Пљевља, 1976); на само њему својствен начин направио записе о човјеку - ратнику, његовим страдањима и

мукама, али и о његовом херојству, подвизима у Шпанији, чак и у Октобру, шестоаприлском поразу, а највише у току Другог свјетског рата и револуције. Ово је књига документаристичке прозе, истински и прави записи о животу и *људима*, рату, злата вриједни. То је, у ствари, литература из живота, истинско свједочанство о људима, о оним изузетним људима, који не признају поразе, који су неустрашиви и храбри и у најтежим животним ситауцијама - као Павле Леверда из Црмнице - младић који је показао невиђену хладнокрвност пред сам чин стријељања; обријао се, написао мајци и сестри писмо, пјевушио с другом *Црмничко оро*.

Зайиси о људима је књига портрета ратника, знаних и незнаних који су чинили једно преломно драматично вријеме херојског отпора фашизму и његовој погубној идеологији, филозофији. Ето, такви су то били људи, душевни, добри, широки, онакви каквим их је видио и профилисао пјесник и ратник Душан Костић.

Најимпресивнији и најбоље грађени његови ликови у овој путописној прози, поготову у књизи "Путовања" (Јединство, Приштина 1979), ликови су из народа, свакодневице, живота са којима се путописац сретао безмало случајно, у возу, на улици, у кафани, предузећу, бријачници, билетарници, канцеларији, аутобусу и другдје. Костић је имао слуха, воље, стрпљења да ослушне, *зайише* све њихове патње, невоље, њихове приче о себи и другима. Он није био само страствени путник, пјесник већ и рођени репортер, козер, приповједач о чему најбоље свједоче ови дивни ликови с којима се он свакодневно сретао на својим пропутовањима.

Са овим "обичним" људима разговарао је без предрасуда, сликао их без унапријед утврђене концепције, непретенциозно, ненамјештено, крајње спонтано. Ови ликови дјелују аутентично, животно, укратко, они превазилазе оквире новинарске биљежнице, несумњиво, припадају свијету литературе.

Путописи као што су: "Покисло путовање", "Дјевојчица на друму", "Љубомора", "Старац и грожђе", "Претпразничка драма у возу" и многи други с оваквом тематиком, непревазиђени су у нашој путописној прози; њима се жанр не може у потпуности одредити, они су на граници између записа, репортаже, приче, прозе.

У путопису "Покисло путовање" писац профилише психичко стање личности помоћу природе, таме, кише која просто притиска човјека, душу и у тој и таквој атмосфери кондуктер је из воза избацио непознату жену с дјететом јер није имала карту да плати. И тако, изненада: "Остаде непозната жена на перону, са дјететом, са тугом". Текст путописа је неизбрисиви траг љепоте умјетничког казивања, то је запис пун топлине, костихевске бриге за људе.

А *Дјевојчица на друму*, покисла до голе коже, на питање неке пролазнице да ли има мајку, одговара благо, из дубине рањене јој душе: "Немам никога. Ја сам из Дома".

Аутентична и за читав живот незаборавна слика.

Нема сумње, Костић је имао приповједачки дар да уочи што је битно за једну средину, крај. Његови путописи су вјеру слика наших ђуди и нарави, наших навика, начина живљења, понашања у кафани, на путу, улици, вашару... Написао је велики број путописа и увијек је у сваком од њих запазио нешто ново, карактеристично, никад се није поновио, није прелазило у опширност, - све је остало у функцији његове мисли, ријечи, пера.

Ови његови путописи су врло индикативни за његову поетику, за скривене и недокучиве тајне његовог стваралачког чина, за његов цјелокупни однос према човјеку, историји, култури, стваралаштву.

На крају једног богатог животног и стваралачког пута, судећи бар према његовим каснијим стиховима, остао је *немоћан да икуд крене?! Стигао је да се опрости с Лимом:*

Збогом, мој Лиме,
мој Лиме, збогом!

а како кажу, или сам он прича о томе, “једно језеро јави се каткад из тишина...”, из сјећања, снова, дјетињства, стихова, књига...

Miloš Vulević

TRAVELOGUE PROSE BY DUŠAN KOSTIĆ

Summary

The subject of study in this paper are the travelogues by Dušan Kostić, he wrote as a professional reporter of the newspapers “Politika”, in period from 1951 to 1977. The objective of this analysis is directed towards three basic strata from which the structure of the text, travel report of this writer was made. The accent was put on the first stratum, on writer’s attitude towards the travel, on his passion and thrust for distant places, on his experiences and descriptions of nature, what makes a special value of his travelogue prose. This writer is simply enraptured by nature, for him it is a temple, perfection, harmony and starting point of his entire inspiration, love, poetry, philosophy.

Analyses included also the second stratum of his travel records, describing cultural monuments the travelogue writer experienced as history, beauty, as poetry of long ago passed epochs. The cultural segments are present in almost all of his travelogue texts.

The third stratum is Kostić’s meeting with people. In the book “The Notes on People” travelogue writer wrote about fighters, revolutionaries, participants in World War II. Notes on fighters are very impressive and authentic. Besides fighters, he described also the casual meetings with “common” people on the trip, in the train, bus, cafe, office and elsewhere. Travelogues with such thematic undoubtedly have the narrative value.